

Muntgewichten uit de oude insteekhaven te Arnemuiden

Muntgewichten uit Arnemuiden; inleiding bij catalogus van Bruno Janson

In september 2008 en januari 2009 vond een archeologische opgraving plaats op de nieuwbouwlocatie op de hoek van de Clasiestraat en de Schuitvlotstraat te Arnemuiden. De opgraving was nodig, omdat archeologische vooronderzoeken uitwezen dat de onderzoekslocatie een deel van het middeleeuwse Arnemuiden besloeg, waarin niet alleen in het noordelijk deel van de bouwput resten van bebouwing en bewoning uit de Middeleeuwen en de 16^e eeuw werden verwacht, maar in het zuidelijk deel ook resten van kadeconstructies en vestingwerken aan de zeezijde van het oude Arnemuiden.¹

Op basis van de opgravingsresultaten kan een gedetailleerd beeld geschetst worden van de ontwikkeling van dit deel van Arnemuiden.² In de noordzijde van de opgraving vonden de archeologen resten van de eerste dijk die Arnemuiden sinds 1426 omsloot. In dat jaar bouwde men een nieuw Arnemuiden, nadat twee voorgangers van het dorp op een meer zuidelijk gelegen punt door erosie door de zee onbewoonbaar werden. Op of direct aan de dijk stonden vanaf het eerste kwart van de 16^e eeuw huizen en wellicht ook al eerder, al zijn hier geen resten van gevonden. Direct ten zuiden van de dijk bevond zich in de Middeleeuwen nog een insteekhaven die volgens de vondsten tot omstreeks 1525 nog in gebruik was. Daarna is deze haven gedempt en is de kade naar de zee in zuidelijke richting opgeschoven.

Bovenop de gedempte haven, in het nieuw aangewonnen land, namen de bewoners van de huizen aan de dijk deze ruimte meteen in gebruik als achtererven voor onder meer het aanleggen van waterputten. De vulling van deze waterputten bevestigen de datering van 1525 en later.

Arnemuiden, als voorhaven van het florerende Middelburg, kende in de 16^e eeuw een relatieve bloei. Dit heeft zijn archeologische neerslag in de funderingsresten van uitbreidingen van de oorspronkelijke huizen naar achteren, bovenop de voormalig gedempte insteekhaven. Hieronder bevond zich ook een grote gewelfde kelder. Deze kelder was gevuld met puin en archeologische resten die een duidelijke getuige zijn van het drama dat Arnemuiden aan het begin van de Tachtigjarige Oorlog doormaakte. Het dorp is namelijk tijdens de oorlogshandelingen van 1572-1574 grotendeels verwoest. De vondsten uit de kelder dateren tot deze periode en laten zien dat ook dit voormalige dijkhuis inclusief achterliggende kelder in deze periode in puin zijn gelegd.

Door haar heldhaftige weerstand tegen de Spanjaarden kreeg Arnemuiden van Willen van Oranje stadsrechten en daarnaast nog verschillende handels- en stapelrechten, maar ook geld voor nieuwe vestingwerken. De ruimte achter de voormalige dijkhuizen ging deel uitmaken van het terrein van deze vestingwerken.

De opgraving heeft een bijzondere kijk gegeven op de stedelijke ontwikkeling van dit deel van Arnemuiden in de roerige jaren van de 15^e en 16^e eeuw. Deze kijk is niet alleen op punten bevestigd, maar ook nog eens extra verrijkt en verbreed door de resultaten van de noeste arbeid van een groot aantal detectoramateurs. Zij hebben een enorm aantal aan metaalvondsten uit de vulling van de voormalige insteekhaven veilig weten te stellen en dankzij de inspanningen van Bruno Janson en Peter Hengsdijk ook gefotografeerd, beschreven en gecatalogiseerd. Het vormt een belangrijke aanvulling van de resultaten van de opgraving.

Het is zo dat de archeologische opgraving plaats heeft gevonden in het kader van de Monumentenwet 1988, waarin ook geregeld is dat de projectontwikkelaar de kosten moet dragen van het archeologisch onderzoek. Om de ontwikkeling van het project niet op voorhand onmogelijk te maken en de kosten van het archeologisch onderzoek in een redelijke verhouding tot de planontwikkeling te houden is vanuit het bevoegd gezag op archeologisch gebied besloten om een selectie te maken. De focus kwam hierbij te liggen op onderzoek naar de stedelijke ontwikkeling van Arnemuiden en de reconstructie van het dagelijks leven van haar bewoners op basis van de bewoningsresten. De opvulling van de haven is op dat punt niet voor nader onderzoek geselecteerd. Deze grond is zonder archeologische begeleiding afgevoerd naar een depot in Kruiningen, waar de detectoramateurs maanden hebben gezocht en gespit. De verrassing is enorm groot over hoeveel vondsten hierbij het daglicht zagen: meer dan 2000 metaalvondsten! Het gaat om een grote hoeveelheid van pelgrimsinsignes, insignes, munten, penningen, muntgewichten, loden, hangers, gespen, enz. enz. Bruno Janson en Peter Hengsdijk

¹ De Koning en Hoegen 2005

² Jacobs en Vandeveld 2012

hebben de groep detectoramateurs weten te organiseren in de Werkgroep Arnemuiden en een indrukwekkende fotocatalogus van alle vondsten samengesteld. Ook heeft de inspanning van de Werkgroep geresulteerd in een langdurige tentoonstelling van een groot deel van deze vondsten in het Museum Arnemuiden. Maar de ambitie van Bruno Janson gaat verder: een volledige, gespecialiseerde catalogus van alle vondsten. Hieronder vindt u een eerste stap van deze ambitie: de uitvoerige en gedetailleerde catalogus van de muntgewichten; de specialisatie van Bruno Janson zelf. Het is een waardevolle aanrijking voor de archeologische wetenschap.

Bernard Meijlink
Walcherse Archeologische Dienst

Literatuur

Koning, M.W.A. de, & R.D. Hoegen, 2005: *Waarderend archeologisch onderzoek herontwikkeling sporthal 300301-03 aan de Clasiestraat-Schuttershof te Arnemuiden: een aanvullend bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek met proefsleuven* (Archeomedia rapport A04-246-K). Nieuwekerk aan den IJssel.

Jacobs, E & J. Vandevelde, 2012: *De Haven van Arnemuiden. Het archeologisch onderzoek aan de Clasiestraat* (ADC rapport 1675). Amersfoort.

De zeventig muntgewichten gevonden op het gronddepot te Kruiningen geven een goede weerspiegeling van de grote verscheidenheid aan gouden munten die circuleerden in de periode 1350-1570, het tijdsbestek waarin de gevonden muntgewichten geplaatst kunnen worden.

De munten ontleenden hun koopkracht aan de hoeveelheid goud die erin verwerkt zat, de intrinsieke waarde was nagenoeg gelijk aan de nominale waarde.

Door slijtage of snoeien kon een munt teveel van zijn oorspronkelijke massa verliezen, om die reden ontstond bij het publiek de behoefte om de ontvangen munten te controleren op de voorgeschreven massa. Weging van de munt werd daarom bij iedere transactie met een gouden munt noodzakelijk.

De controle van de massa geschiedde met behulp van een handbalansje waarop de munt en het corresponderende muntgewicht geplaatst werden. Reeds in de 14^e eeuw bestonden er muntgewichtdoosjes waarin een handbalansje en een aantal muntgewichten voor de meest voorkomende muntsoorten tezamen opgeborgen konden worden.

Op onderstaand schilderij is een mooi voorbeeld te zien hoe er met de handbalans gewerkt werd.

Marinus van Reymerswaele. De geldwisselaar en zijn vrouw 1539

Aangenomen wordt dat iedereen die regelmatig gouden munten in handen kreeg een muntgewichtdoos in zijn bezit heeft gehad.

Het spreekt voor zich dat deze personen in het bezit waren of kennis hadden van de verschenen muntordonnanties, hierin stonden de in omloop zijnde munten vermeld met wat ze waard waren tezamen met hun massa en gehalte.

De muntgewichten hebben alle gemeen dat op de voorzijde een schematische afbeelding of een kenmerkend onderdeel staat afgebeeld van de munt waarop deze betrekking heeft.

Productiecentra, periode en de vormgeving van de aldaar gemaakte muntgewichten

Alleen die productiecentra en periode worden beschreven waar muntgewichten van gevonden zijn.

Brugge

De oudste muntgewichten uit de Nederlanden worden toegeschreven aan Brugge. Brugge was een zeer welvarende handelsstad in de periode 1280-1480.

De muntgewichten gemaakt in deze bloeiperiode van Brugge zijn globaal te plaatsen in de periode 1325-1470.

Deze min of meer rechthoekige, later meer vierkante muntgewichten werden gemaakt uit gegoten bronzen strippen waar de blokjes vanaf werden gebeiteld waarna ze op de juiste massa werden bijgevuld. Aan de zijkanten zijn deze breuk en beitelsproen vaak nog zichtbaar, vandaar dat verzamelaars spreken van een "gehakt muntgewicht".

Kenmerkend voor dit type muntgewicht is de omlijsting van de afbeelding; vierkant of ruitvorm.

Aan de hand van de positionering van de omlijsting ten opzichte van de blokbeeldenaar en de omtrek van het muntgewicht zijn er drie types te onderscheiden;

-**B1** De omlijsting loopt parallel met de omtrek van het muntgewicht, de blokbeeldenaar is hier recht ingeplaatst. Dit is tevens het meest voorkomende type.

-**B2** De blokbeeldenaar staat recht op het muntgewicht, de omlijsting is 45° gedraaid. (ruitvorm)

-**B3** De omlijsting loopt parallel met de omtrek van het muntgewicht, de blokbeeldenaar is 45° gedraaid. Dit is het minst voorkomende type.

Er is geen relatie tussen de verschillende types en een bepaald muntgewicht, het was de willekeur van de stempelsnijder.

Gent

Zoals de geschiedenis ons heeft geleerd vestigden de ambachtslieden zich hoofdzakelijk in die steden waar de welvaart hoog was en men dus een goede afzetmarkt had voor hun producten.

Dinant, een stad die de monopoliepositie bezat op de productie van messing werd in 1466 verwoest.

Dit feit tezamen met de terugloop van de welvaart van Brugge, maakte Gent tot een stad met een belangrijke handelspositie. Het is dan ook niet verwonderlijk dat aldaar vanaf ca. 1466 **messing** muntgewichten werden vervaardigd.

Deze muntgewichten vertonen op de keerzijde een klein ingeslagen stempel, het leeuwtje van Gent.

Rond 1500 is Antwerpen uitgegroeid tot het belangrijkste handelscentrum van de zuidelijke Nederlanden en wordt daarmee de belangrijkste leverancier van muntgewichten.

Te Gent worden zeker nog tot 1522 muntgewichten gemaakt.

Antwerpen

Op de keerzijde van de vroegste muntgewichten van Antwerpen staat het snedegetal vermeld.

Deze muntgewichten zijn te dateren in de periode 1500-1509. Deze periode kenmerkt zich door een goede muntstabiliteit. Het snedegetal komt overeen met de gedrukte ordonnantie van 8 december 1499 waarin beschreven staat hoeveel munten uit een mark Troois(een half troois pond) moesten worden geslagen.

Een mark Troois heeft een massa van 244,7529 gram.

Vanaf 1509 wordt dit snedegetal vervangen door het handje van de stad Antwerpen.

Het was namelijk zo dat volgens de ordonnantie van Karel V uit 1509 alle trooise gewichten gemerkt dienden te worden met het wapen van de stad waarin zij gemaakt werden.

Al spoedig wordt dit handje geplaatst in een kruisjes- of sterrenkrans.

Rond 1525 begonnen de makers hun initialen te plaatsen ter weerszijden van het handje.

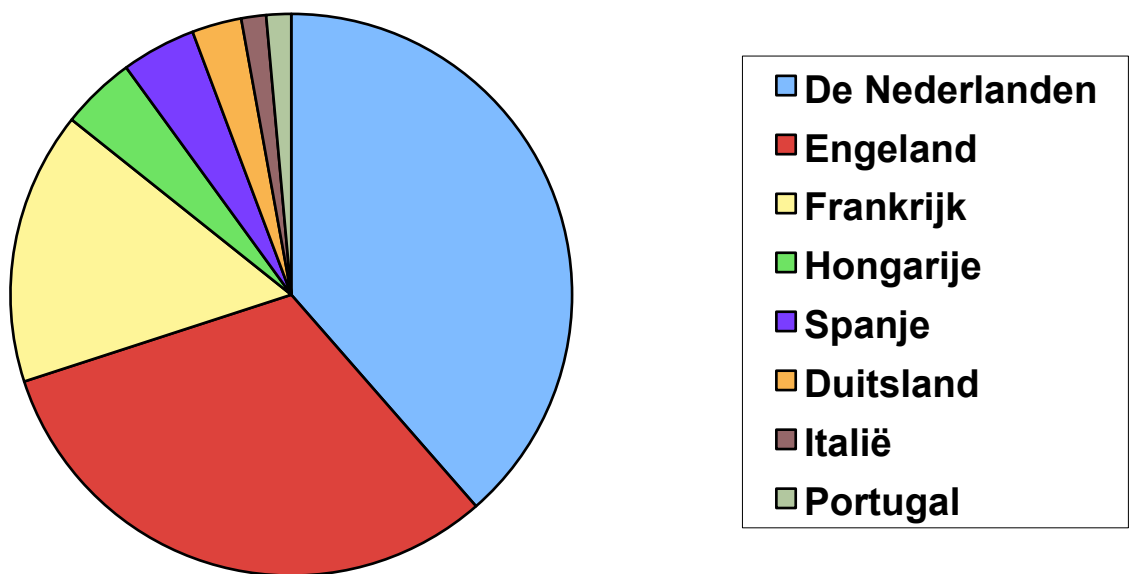
Vanaf 1576 word het jaartal toegevoegd, in de 16^e eeuw afgekort tot de twee laatste cijfers van het jaartal.

Als geheel bekeken ondersteunen de muntgewichten de sluitdatum van 1570 van het overige vondstmateriaal. Er zijn immers geen muntgewichten gevonden met een makersmerk van Middelburg.

Middelburg was een van de latere productiecentra van muntgewichten vanaf 1587.

De gevonden muntgewichten laten de verhoudingen zien in het voorkomen van zowel binnen- als buitenlandse gouden munten in de muntcirculatie (Figuur 1)

Landen

Figuur 1

De Nederlanden zijn goed vertegenwoordigt met 39% , Engeland 31% , Frankrijk 16%, Hongarije en Spanje met elk 4% , Duitsland 3% , Italië en Portugal elk met 1½ %

Zeldzaamheid

Onder de muntgewichten uit Arnemuiden bevinden zich een aantal zeldzame en zelfs unieke exemplaren.

Zeldzaam zijn te noemen:

- Twee muntgewichten voor de ½ Andriesgulden
- Muntgewicht voor de ½ grote Reaal
- Antwerps muntgewicht voor de ¼ Noble
- Antwerps muntgewicht voor de ½ Philippusgulden

Mogelijk uniek zijn te noemen:

- Gehakt bronzen muntgewicht voor de ¼ Noble
- Gehakt bronzen muntgewicht voor een Vlaamse Engel

Het totaal overzicht van de voorkomende munten waarnaar de muntgewichten refereren, gesorteerd naar land en 1^e jaar van uitgifte.

muntnaam	muntautoriteit	1^e jaar uitgifte	voorgeschreven massa (gram)	aantal exemplaren
1. Vlaamse gouden Engel	Nederlanden	1387	5,13	1
2. Willemsschild	Nederlanden	1411	3,40	1
3. Beiersgulden	Nederlanden	1421	3,15	1
4. Arnoldusgulden	Nederlanden	1423	2,66	1
5. Bourgondische Rijder	Nederlanden	1434	3,50	1
6. ½ Bourgondische Rijder	Nederlanden	1434	1,75	1
7. Gouden Leeuw	Nederlanden	1454	4,15	1
8. 2/3 Gouden Leeuw	Nederlanden	1454	2,76	3
9. Davidsgulden	Nederlanden	1455	3,22	5
10. Andriesgulden	Nederlanden	1466	3,40	2
11. ½ Andriesgulden	Nederlanden	1467	1,70	2
12. Postulaatgulden Luik	Nederlanden	1484	2,40	1
13. Bourgondische Nobel	Nederlanden	1487	7,42	1
14. Philippusgulden	Nederlanden	1496	3,31	1
15. ½ Philippusgulden	Nederlanden	1499	1,65	1
16. Keizersreaal	Nederlanden	1521	5,30	2
17. ½ Keizersreaal	Nederlanden	1521	3,50	1
18. Carolusgulden	Nederlanden	1521	2,91	1
19. Écu d'or à la chaise	Frankrijk	1337	4,53	1
20. Franc à Pied	Frankrijk	1365	3,82	1
21. Écu d'or à la couronne	Frankrijk	1385	4,07	2
22. ½ Écu d'or à la couronne	Frankrijk	1419	1,75	1
23. Salut	Frankrijk	1421	3,50	1
24. Écu à la couronne neuf	Frankrijk	1436	3,50	3
25. ½ Écu au soleil	Frankrijk	1475	1,75	2
26. Noble	Engeland	1344	8,86	3
27. ½ Noble	Engeland	1346	4,17	7
28. ¼ Noble	Engeland	1346	1,75	2
29. Ryal	Engeland	1464	7,78	2
30. ½ Ryal	Engeland	1464	3,89	3
31. ¼ Ryal	Engeland	1464	1,94	1
32. Angel	Engeland	1464	5,18	2
33. ½ Angel	Engeland	1470	2,59	2
34. Rijnse Gulden	Duitsland	1340	3,54	2
35. Hongaarse Dukaat	Hongarije	1354	3,55	3
36. Fiorino	Italië	1252	3,53	1
37. 2 Excellente	Spanje	1497	7,04	2
38. 4 Real	Spanje	1535	13,73	1
39. 2 Cruzado	Portugal	1555	7,65	1

Catalogus

De afgebeelde muntgewichten in de catalogus bevat een selectie uit bovenstaande lijst. De selectie is bepaald aan de hand van de zeldzaamheid van bepaalde muntgewichten, en de muntgewichten die opvallen door hun mooie bewaarstaat. Tevens wordt de munt afgebeeld die met het muntgewicht correspondeert.

1 GOUDEN ENGEL

1387 Gent
snede: 47³/₄
massa: 5,1257
karaat: 23

Geslagen onder het bewind van
Philips de Stoute. (1384 - 1404)

Engel met in de rechterhand het
oud-Bourgondisch wapenschild, in de linker het schild met de leeuw van Vlaanderen.

massa: 4,687
werkplaats: ?
materiaal: brons/messing
datering: 15e eeuw
zeldzaamheid: unicum
opmerking: sandwich-
constructie van twee geknipte messing
plaatjes met gehakt brons ertussen.

2 WILLEMSSCHILD

1405- 17 Holland
snede: 72
massa: 3,3993
karaat 16¹/₂

Geslagen onder het bewind van
Willem VI van Holland. (1404 - 1417)
Tronende graaf met zwaard en kroon.

Gevierendeeld wapenschild van Beieren / Holland aan de linkerhand.

In 1411 werd het gehalte verlaagd tot 14 2/3 karaat, de massa bleef gelijk.

massa: 3,219
werkplaats: Antwerpen
materiaal: messing
datering: ca. 1570
zeldzaamheid: algemeen

makersmerk: Hand, NDM
Nicolaes du Mont.

Gedateerde muntgewichten bekend van 1580 - 81, tevens muntgewichtdozen.

3 BEIERSGULDEN

1421- 25 Holland
snede: 78
massa: 3,15
karaat: 15

Geslagen onder het bewind van
Jan van Beieren, ruwaard (1418 - 25)
Binnen een vierpas het wapen van het H. Rijk
omgeven door drie wapens en een kruis.

De 1e emissie was zwaarder met een massa van 3,376 gram en een snede van 72½.

massa: 3,2
werkplaats: Antwerpen
materiaal: messing
datering: 1520 - 1540
zeldzaamheid: schaars

makersmerk: Hand binnen een krans van plusjes / kruisjes.
omgeven door beurtelings grote en kleine kruisjes, elk vier maal.

4 ARNOLDUSGULDEN

1423 - ? Gelderland
snede: 92
massa: 2,66
karaat 12

Geslagen onder het bewind van
Arnold van Egmont (1423-65) + (1471-73)

De munt stond bekend om zijn zeer lage goudgehalte van ca. 50%.

Als rekeneenheid stonden twee Arnoldusguldens gelijk aan één Rijnse gulden
grote gelijkenis met bovenstaande Beiersgulden, het centrale schild is afwijkend.

massa: 2,473
werkplaats: Antwerpen
materiaal: messing
datering: 1500 - 1509
zeldzaamheid: zeldzaam

keerzijde: Rijksappel met snedegetal in cirkel. XCII INT m (mark)

5 BOURGONDISCHE GOUDEN RIJDER

1434 - 1437 Brabant / Vlaanderen
snede: 70
massa: 3,63
karaat: 23

Geslagen onder het bewind van
Philips de Goede (1434 - 1467)

Naar rechts rijdende ruiter met getrokken zwaard.
Deze munt werd geslagen met een oplage van 944.000 stuks.

massa: 3,002
werkplaats: Brugge
materiaal: brons
datering: 1434 - 1500
zeldzaamheid: schaars

Mogelijk betreft het een ouder muntgewicht voor de Franc à Cheval.
De 1e emissie van deze munt was onder Jean II le Bon in 1360 , massa: 3,885 gram.
Verdiend nader onderzoek. De ruiter rijdt wel naar rechts, evenals op de munt,
op de Franc à Cheval rijdt de ruiter naar links.

6 ½ BOURGONDISCHE GOUDEN RIJDER

1434 - 1437 Brabant / Vlaanderen
snede: 140
massa: 1,7482
karaat: 23

Muntafbeelding is gelijk
aan N° 5.

Geslagen onder het bewind van
Philips de Goede (1434 - 1467)

massa: 1,48
werkplaats: Antwerpen
materiaal: messing
datering: 1500- 1509
zeldzaamheid: zeldzaam

keerzijde: Rijksappel met snedegetal in cirkel. CXL INT m (mark)

8 2/3 GOUDEN LEEUW

1454- 55

snede: 88½

massa: 2,8

karaat:

Geslagen onder het bewind van

Philips de Goede (1434 - 1467)

Zittende leeuw onder een gotische baldakijn

Deze munt werd geslagen met een geringe oplage van 44.550 stuks.

massa: 2,461
werkplaats: Antwerpen
materiaal: messing
datering: vòòr 1570
zeldzaamheid: schaars

makersmerk: Boven de hand de initialen LVG.
Lenaert van de Gheere II, ongedateerd.

9 DAVIDSGULDEN

1455- 96 Utrecht

snede: 76

massa: 3,22

karaat:

Geslagen onder het bewind van

David van Bourgondië, Bisschop van Utrecht.

David zittend op een troon met een scepter in de linker,
en een harp in de rechterhand.

massa: 2,1
werkplaats: Antwerpen
materiaal: messing
datering: 1500 - 1509
zeldzaamheid: zeldzaam

keerzijde: Rijksappel met snedegetal in cirkel. LXXVI INT m (mark)

9A DAVIDSGULDEN

massa: 3,006
werkplaats: Antwerpen
materiaal: messing
datering: 1520 - 1540
zeldzaamheid: algemeen

makersmerk: Hand onder rijksappel, geflankeerd door puntcirkels.
Deze maker is behoorlijk productief geweest, kenmerkend voor dit type handje is dat de hand meer op een handschoen lijkt.

9B DAVIDSGULDEN

massa: 2,804
werkplaats: Antwerpen
materiaal: messing
datering: 1523 - 1570
zeldzaamheid: schaars

makersmerk: Hand, geflankeerd door de initialen LG.
Lenaert van de Gheere I, ongedateerd.
Vuurstaal boven de hand. Vanwege zijn benoeming tot ijkmeester-generaal door Karel V in 1523 mocht hij dit teken in zijn makersmerk verwerken.

10 ANDRIESGULDEN

1466- 85 Bourgondische Nederlanden
snede: 74
massa: 3,4
karaat

Geslagen onder het bewind van
Philips de Goede, Karel de Stoute,
Maria van Bourgondië en Philips de Schone.
Sint Andreas staande achter een Andreas-kruis. (Sanctus Andreas)

massa: 3,00
werkplaats: Antwerpen
materiaal: messing
datering: vòòr 1570
zeldzaamheid: schaars
opmerking: ingeslagen stempel

(vuurstaal) aangebracht door een officiële benoemde ijkmeester-generaal uit de Zuidelijke Nederlanden.

makersmerk: Boven de hand de initialen LVG.
Lenaert van de Gheere III, 1580

11 ½ ANDRIESGULDEN
 1467- 92 Bourgondische Nederlanden
 snede: 148
 massa: 1,70
 karaat:

Geslagen onder het bewind van
 Karel de Stoute, Maria van Bourgondië
 en Philips de Schone.

massa: 1,272
 werkplaats: Antwerpen
 materiaal: messing
 datering: 1520 - 1540
 zeldzaamheid: zeldzaam

makersmerk: Hand onder rijksappel, geflankeerd door de letter C en een puntcirkel.
 Onbekende maker.

11A ½ ANDRIESGULDEN
 massa: 1,296
 werkplaats: Antwerpen
 materiaal: messing
 datering: vòòr 1570
 zeldzaamheid: zeldzaam

makersmerk: Hand, geflankeerd door de initialen L - M
 Onbekende maker.

Muntgewichten voor de ½ Andriesgulden zijn niet dik bezaaid, tot op heden zijn er slechts zes bekend, dit is inclusief de twee hierboven beschreven. Dankzij de opkomst van de metaaldetector zijn deze gevonden en staan de foto's ter beschikking als studiemateriaal. Wellicht bevinden er zich nog meer van deze muntgewichten in de verzamelingen van detector-amateurs. Niet iedereen weegt zijn muntgewichten of komt met de informatie naar buiten.

Van de zes gekende zijn er vijf toe te schrijven aan Antwerpen;

- 1 Lenart van de Gheere I
- 2 + 3 Twee exemplaren van de onbekende maker L - M (1x N° 10A)
- 4 Onbekende maker C - puntcirkel (N° 10)
- 5 Met snedegetal 148

Verder nog een met een blanco keerzijde, waarschijnlijk gemaakt in Keulen.

13 BOURGONDISCHE NOBEL

Dordrecht
1487- 88
snede: 33
massa: 7,4
karaat:

GROTE REAAL

Geslagen toen Maximiliaan van Oostenrijk voogd was van zijn zoon Philips de Schone. De blokbeeldenaar op het muntgewicht is overgenomen van de Grote Reaal.

De ½ Reaal heeft een beeldenaar als een Engelse Nobel, en werd daarom Bourgondische Nobel genoemd.

massa: 7,266
werkplaats: Antwerpen
materiaal: messing
datering: 1500 - 1509
zeldzaamheid: zeer zeldzaam

keerzijde: Rijksappel met snedegetal. XXXIII INT m (mark)

15 ½ PHILIPPUSGULDEN

1499 - 1520
snede:
massa: 1,65
karaat

PHILIPPUSGULDEN

Geslagen onder het bewind van Philips de Schone en Karel V.

Sint Philippus met een kruisstaf in de rechter en een boek in de linkerhand.

Op de voorgrond het gekroonde Bourgondische wapenschild. De blokbeeldenaar op het muntgewicht is overgenomen van de hele Philippusguldens.

massa: 1,413
werkplaats: Antwerpen
materiaal: messing
datering: vòòr 1570
zeldzaamheid: zeldzaam
opmerking: door de inwerking van

bodemzuren lost het zink uit de messing-legering aan de oppervlakte het eerst op. Dit resulteert in de rode kleur van het koper wat overblijft.

keerzijde: Hand, geflankeerd door de initialen LM

16 KEIZERSREAAL

1521 - 1598

snede:

massa: 5,32

karaat:

Geslagen onder het bewind van Karel V en Philips II.

Karel V ten halven lijve met zwaard en

rijksappel. Ten tijde van Philips II pronkte zijn gekroond hoofd op de gouden Reaal.

massa: 4,95

werkplaats: Antwerpen

materiaal: messing

datering: 1550 - 1570

zeldzaamheid: algemeen

makersmerk: Hand, geflankeerd door de initialen D - I

Onbekende maker die zeer productief is geweest. Er zijn vele muntgewichten met zijn makersmerk teruggevonden.

17 ½ KEIZERSREAAL

1521 - 1598

snede: 70½

massa: 3,50

karaat

Geslagen onder het bewind van Karel V en Philips II.

Gekroond wapenschild met dubbele adelaar.

Ten tijde van Philips II pronkte zijn **on**gekroonde hoofd op de ½ gouden Reaal.

Wegens het lagere goudgehalte is de massa meer dan de helft van de hele Keizersreaal

massa: 3,40

werkplaats: Antwerpen

materiaal: messing

datering: 1521 - 1540

zeldzaamheid: algemeen

keerzijde: Vroeg makersmerk uit Antwerpen. (Zie ook N° 3)

21 ÉCU D'OR À LA COURONNE

1385 - 1429 Frankrijk
snede:
massa: 4,08 - 3,50
karaat:

Geslagen onder het bewind van Charles VI en Charles VII.
Gekroond wapenschild met drie lelies in het veld.

massa: 3,577
werkplaats: Parijs
materiaal: messing / brons
datering: ca. 1500
zeldzaamheid: zeldzaam

makersmerk: Gekroonde P binnen cirkel. Tot op de dag van vandaag zijn deze zeshoekige muntgewichten een bron van verwarring en lastig te dateren.

24 ÉCU D'OR À LA COURONNE NEUF

1436- 74 Frankrijk
snede:
massa: 3,50 - 3,40
karaat 23 1/8

Geslagen onder het bewind van Charles VII en Louis XI.
Gekroond wapenschild met drie lelies in het veld geflankeerd door twee gekroonde lelies. Na de invoering van deze Écu neuf (= nieuw schild) werd de gangbare benaming voor de Écu d'or oud schild

massa: 3,192
werkplaats: Antwerpen
materiaal: messing
datering: 1550 - 1570
zeldzaamheid: algemeen

Het getoonde muntgewicht werd ook gebruikt voor de Écu au Soleil.

keerzijde: Hand, geflankeerd door de initialen D - I (Zie ook N° 16)

25 ½ ÉCU AU SOLEIL

1475 - 1643 Frankrijk

snede: 140

massa: 1,748

karaat:

Geslagen onder het bewind van diverse Franse koningen, van Louis XI tot/met Louis XIII.

Grote gelijkenis met de Écu d'or à la couronne (N° 21) met een belangrijk verschil; er staat een zonnetje afgebeeld boven het wapenschild, in de volksmond werd deze munt dan ook "Zonnekroon" genoemd.

massa: 1,654
werkplaats: Antwerpen
materiaal: messing
datering: 1500 - 1509
zeldzaamheid: zeldzaam

Als blokbeeldenaar is het zonnetje gebruikt dat een kenmerkend detail is van deze munt.

keerzijde: Rijksappel met snedegetal in cirkel. CXL INT m (mark)

27 ½ NOBLE

1346 - 1438 Engeland

snede: 72

massa: 4,17 - 3,40

karaat:

Geslagen onder het bewind van Edward III, Richard II en Henry IV, V en VI. Op de halve en hele Noble en zijn vele nabootsingen staat de vorst ten halven lijve in een kogge. De kogge was een veel gebruikt zeewaardig vrachtschip in de periode 1200 - ca. 1450.

Van de halve en hele Noble zijn talrijke imitaties geslagen in verschillende landen.

Een voorbeeld hiervan is de Bourgondische Nobel uit de Nederlanden.

Geslagen naar Engels voorbeeld kreeg deze munt de bijnaam "Schuitken".

massa: 3,577
werkplaats: ?
materiaal: lood
datering: 15e eeuw
zeldzaamheid: schaars
opmerking: Regelmatig worden er loden muntgewichten gevonden dankzij het gebruik van metaaldetectoren. De herkomst ervan is nog steeds een vraagteken.

keerzijde: blanco onregelmatige vorm.

28 ¼ NOBLE

1346 - 1435 Engeland
 snede:
 massa: 1,75
 karaat:

Geslagen onder het bewind van Edward III, Richard II en Henry IV, V en VI. Ondanks het feit dat er op de kwart-Noble geen kogge staat afgebeeld maar het wapenschild van Engeland, werd er op de muntgewichten toch een kogge afgebeeld. Voor het publiek was het duidelijk dat het hier om een kleinere denominatie van de geliefde Noble ging.

massa: 1,571
 werkplaats: Brugge ?
 materiaal: brons
 datering: 15e eeuw
 zeldzaamheid: unicum
 opmerking: de afmetingen van dit kleine muntgewicht zijn 9 x 9 mm.

keerzijde: blanco.

30 ½ RYAL

1464- 70 Engeland
 snede:
 massa: 3,89
 karaat

Geslagen onder het bewind van Edward IV. Ingevoerd ter vervanging van de Noble die door de lagere goudprijs in Engeland massaal geexporteerd werd naar het continent. In een poging de monetaire situatie weer te stabiliseren werd de oude Noble 2 Shillings in waarde verhoogd en werd de Ryal met een waarde van 10 Shilling geïntroduceerd. De nieuwe munt sloeg niet aan bij het publiek en in 1470 werd de aanmaak gestopt. In de periode 1579 - 1603 diende de ½ Ryal als voorbeeld voor zijn imitatie; de halve Rozenobel geslagen in de Nederlanden.

massa: 3,645
 werkplaats: Antwerpen
 materiaal: messing
 datering: vòòr 1570
 zeldzaamheid:

makersmerk: Bernaert Foncq.
 opmerking: De hand in het makersmerk van Bernaert Foncq staat bekend om zijn lange vingers.

34 RIJNSE GULDEN

1340 - 1806 Duitsland
snede: 75
massa: 3,54 - 3,25
karaat:

Geslagen onder het bewind van een groot aantal muntheren uit het Duitse Rijk conform de voorschriften van Rijnlandse keurvorsten en later van het Duitse Rijk.

Vanaf ca. 1500 krijgt de munt een nieuwe benaming; Duitse Goudgulden, om onderscheid te maken met de inmiddels verschenen grote zilverstukken ter waarde van de gulden.

De blokbeeldenaar op de muntgewichten toont het symbool dat voorkomt op de Keizerlijke guldens; de Rijksappel, zoals die staat afgebeeld op de guldens van de Rijkssteden. Vandaar de toepasselijke bijnaam; "Apfelgulden". Vrijwel alle tot dusver teruggevonden muntgewichten hebben een massa conform het munttarief van 1499 en de ordonnantie van 1548. Deze bepaalde dat de snede 75 in het mark was. De theoretische massa bedroeg dan 3,268 gram.

massa: 3,261
werkplaats: Antwerpen
materiaal: messing
datering: 1520 - 1540
zeldzaamheid: schaars

makersmerk: Hand onder rijksappel, geflankeerd door de letter C en een puntcirkel.
(Zie ook N° 11)

massa: 3,183
werkplaats: Antwerpen
materiaal: messing
datering: vòòr 1570
zeldzaamheid: zeldzaam

makersmerk: Hand, geflankeerd door de initialen B - F
Bernaert Foncq. (Zie ook N° 30)

Een weinig verschoven dubbelslag in het makersmerk komt wel vaker voor.

De ver versprongen dubbelslag die we hier zien is een zeldzaamheid.

Bernaert Fonck had nooit kunnen vermoeden dat iemand ruim vierhonderd jaar later juist om dit feit het een bijzonder mooi muntgewicht zou vinden.

FRANKFURT

KEULEN

35 HONGAARSE DUKAAT

1325 - 1848 Hongarije
snede: 69
massa: 3,56 - 3,49
karaat:

Geslagen onder het bewind van diverse Hongaarse vorsten gedurende een lange periode. De munt was populair en diende als voorbeeld voor de vele nabootsingen in diverse landen en gewesten, o.a. in de Nederlanden. St. Ladislav, de heilig verklaarde koning (1077 - 1095) afgebeeld met hellebaard en rijksappel werd ook gebruikt als blokbeeldenaar op de muntgewichten.

massa: 3,096
werkplaats: Gent
materiaal: messing
datering: 1500 - 1509
zeldzaamheid: zeldzaam
opmerking: De fijne details en streepjescirkel zijn kenmerkend voor muntgewichten gemaakt te Gent.

keerzijde: snedegetal LXIX (69 in het mark)

MATTHIAS CORVINUS 1458 - 1490

FERDINAND I 1526 - 1564

WOORD VAN DANK

Veel dank ben ik verschuldigd aan de detectoramateurs die mij in de gelegenheid stelden de door hun gevonden muntgewichten te fotograferen en bestuderen, het zijn er teveel om ze hier allen met naam te vermelden.

Mijn dank gaat ook uit naar de heren B. Meijlink, R.J. Holtman, D.J. de Witt en L. Swinnen voor de door hun aangereikte kennis, inzage in documentatie en correcties.
B. Janson, najaar 2012.

GERAAGPLEEGDE LITERATUUR

Beek, B. van; H. Jacobi; M. Scharloo (1985). Klinkende Munt.
Beek, E.J.A. van; G.W. de Wit (1978). Het Munttarief van 1499. Numism. Kring R'Dam.
Ciani, L; (1926) Les Monnaies Royales Francaises. Paris.
Clairand, A; M. Prieur (2008). Les Monnaies Royales Francaises. (987 – 1793)
Coincraft; (1996). Standard Catalogue of English & UK Coins 1066 to Date.
Deutsche Bundesbank; (1982). Mittelalterliche Goldmünzen. Frankfurt am Main.
Duplessy, J; (1999). Les Monnaies Francaises Royales. Tome I.
Gelder, H. Enno van; (2002). De Nederlandse Munten.
Houben, G.M.M; (1978). European Coin-weights for English coins.
Houben, G.M.M; (1981). Muntgewichten voor munten van de Nederlanden. Zwolle.
Houben, G.M.M; (1989). Vroege muntgewichten uit de Nederlanden. Muntkoerier 1989.
Houben, G.M.M; (1998). De oudste Muntgewichten uit de Nederlanden 1300-1600.
Houben, G.M.M; (2000). Het Wegen. Weinig bekende "gewichtige" onderwerpen. Zwolle.
Huiskamp, M; C. de Graaf (1994). Gewogen of Bedrogen. Koninklijk Penningkabinet.
Kochs, H; (1967). Geprägtes Gold. W.Keller & Co., Stuttgart.
Nuijttens, M. (1983). Muntgewichtmakers in Westvlaanderen. Muntkoerier 1983.
Ordonatie/Statut ende permissie van den gauden ende zilveren penninghen. (1548).
Pol, A; (1990). Noord-Nederlandse Muntgewichten. Koninklijk Penningkabinet. Leiden.
Pommier, A; (1999). Poids pour monnaies de France. Musée de la Monnaie. Paris.
Povée, H; (2001). De Gulden. Geschiedenis van Nederlands Nationale munt.
Seaby; (1982). Coins of England and the United Kingdom.
Vanhoudt, H; (1996). Atlas der munten van België. Herent.
Verdussen, H; (1627). Carte ov Liste...
Wittop Koning, D.A; G.M.M. Houben (1980). 2000 jaar gewichten in de Nederlanden.